

DİNLER TARİHİ ARAŞTIRMALARI – VII

**TÜRKİYE'DE
DİNLER TARİHİ
(Dünü, Bugünü ve Geleceği)**

TÜRKİYE DİNLER TARİHİ DERNEĞİ YAYINLARI

İSKENDER B. AHMED et-TRABZONÎ'NİN HİRİSTİYANLIĞA REDDİYESİ

Yrd. Doç. Dr. Muhammet TARAKCI*

Uludağ Üniv. İlahiyat Fakültesi

Risâle fi'r-red ale'n-nasârâ adını taşıyan eser, Süleymaniye Kütüphanesi, Lala İsmail, 261 numarada kayıtlıdır. Eser Arapça küçük boy 27 varaktan oluşmaktadır. Risâlenin müellifi, kendisini filozof İskender b. Ahmed et-Trabzonî olarak tanıtmaktadır (s. 3b). Yazarın hayatı hakkında kaynaklarda herhangi bir bilgiye rastlayamadık.

Risâle müellifi, eserin yazılış amacını açıklarken, hıristiyanların, kendi bâtil inançlarının doğruluğuna hiç şüphe etmeden inandıklarını ve müslümanlardan onların bu inançlarını çürütecek sahih aklî deliller ve naklî burhânlar beklemediklerini belirtir. Bu nedenle, yazar, Allah'ın yardımıyla, Hıristiyanları İncil ile ilzâm etmek için bu eseri kaleme almıştır (vrk. 2-3). Eserde Hıristiyanların benimsedikleri inanç ve uygulamalarının çürütülmesi için İncil cümleleri kullanılmıştır. Dolayısıyla Hıristiyanlara karşı yazılan İslâmî reddiye geleneğinde daha önce el-Gazzâlî'nin *er-Reddü'l-Cemîl* de takip ettiği yöntemi İskender b. Ahmed'in bu risâlede tekrar uyguladığı söylenebilir¹.

İskender b. Ahmed'in risâle boyunca uyguladığı yöntem; İncil rivayetinin Arap alfabesiyle Grekçe olarak aktarılması, rivayetin tercümesi, rivayetin İsa Mesih'in tanrı değil insan olduğunu gösteren bir delil olarak açıklanması ve son olarak Kur'ân âyetleriyle muhtevanın teyididir.

Yazar ilk olarak Yuhanna İncili'nin başlangıç cümlesini ele almaktadır. Mevcut çevirilerde bu cümle "Başlangıçta Söz vardı. Söz Tanrı'yla birlikteydi

* Yrd. Doç. Dr. , U. Ü. İlahiyat Fakültesi Dinler Tarihi Öğretim Üyesi.

1 El-Gazzâlî'nin *er-Reddü'l-Cemîl* adlı eseri hakkında geniş bilgi için bk. Savut, Harun, *Gazzali'nin Hıristiyanlığa Reddiyesinin Kur'an ve Ahd-i Cedid Açısından Değerlendirilmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Ü. Sosyal Bil. Ens. , 2000.

ve Söz Tanrı'ydı" şeklinde anlamlandırılmakta ve İsa Mesih'in tanrılığına delil olarak kullanılmaktadır. Halbuki risâle yazarı, Grekçe İncil ifadelerinde hareke yanlışlığı yapıldığını (Yüce, celil, muazzam anlamlarına gelen "Thios" kelimesinin, yanlışlıkla, tanrı anlamındaki "Theos" şeklinde okunduğunu) iddia etmektedir. Dolayısıyla risâle yazarına göre, Yuhanna İncili'nin ilk cümlesindeki "Söz Tanrı'ydı" ifadesi "Söz yüceydi" şeklinde anlaşılmalıdır (vrk. 3-4). Buna karşın, risâlede kâfir olarak tanımlanan Hıristiyanlar sözü karıştırmışlar, "fet-ha"lı okuyarak cümleye "Kelâm tanrıdır" anlamı kazandırmışlardır². Halbuki bu imkânsızdır; zira kelâm tanrı olsaydı, bu durumda pek çok tanrının olması gerekirdi. Dolayısıyla hem kelâmın tanrılığı hem de pek çok tanrının bulunması bâtil bir düşüncedir (s. 4b). İskender b. Ahmed'in bu noktada Hıristiyanlara yönelttiği başka bir eleştiri, kelâm olma vasfının sadece Hz. İsa'ya ait bir özellik olmadığı yönündedir. Hz. İsa gibi, Hz. Yahya da babası yaşlanmış ve annesi de kısır olduğu halde *ilahi bir müjde ile* doğmuştur: "Ey Zekeriyya! Allah sana ismi Yahya olan bir çocuk müjdeliyor"³. O halde, Hıristiyanların bakış açısıyla Hz. Yahya'nın da tanrı olduğu kabul edilmelidir. Benzer şekilde, Hz. Musa'nın yılanının da tanrılığı söz konusu olacaktır (s. 5a); zira Kur'ân-ı Kerim'de "Allah: Yere at onu, ey Musa! dedi. Onu hemen yere attı. Bir de ne görsün, hızla sürünen bir yılan değil mi!"⁴ buyrulmaktadır. Hz. Yahya ve yılan ile ilgili bu âyetler, risalemizin müellifine göre, Hz. İsa hakkındaki "Ey Meryem! Allah sana kendisinden bir Kelime'yi müjdeliyor. Adı Meryem oğlu

2 Yuhanna İncili'nin hemen başında yer alan bu cümleyi Hıristiyanların yanlış anladığını iddia eden bir diğer yazar, Hıristiyan muhtedisi olan Abdülahad Davud'dur. Ona göre Yuhanna İncili'nin Grekçesinde "Theou" (Tanrı'nın) kelimesi kullanılmıştır. Bu durumda anlam, "Başlangıçta kelâm Tanrı'nındır" şeklinde olacaktır. Halbuki Hıristiyanlar bu kelimeyi "Theos" olarak okumuşlar ve "Başlangıçta kelâm Tanrı'ydı" anlamı vermişlerdir. Abdülahad Davud, bu noktada görüşünü desteklemek için, Süryani yazar Bardisan hakkında, başka bir Süryani yazar olan Aziz Efraim'in şu sözlerini aktarır:

Yazıklar olsun sana ey sefil Bârdisân.

Çünkü sen "Kelâm Tanrı'nındır" demektesin;

ancak İncil senin gibi demiyor bak,

"Kelâm Tanrı idi" demektedir ancak (Bk. Abdülahad Dâvud, *Tevrât ve İncil'e Göre Hz. Muhammed*, çev. Nüsret Çam, İzmir: Nil Yayınları, 1992, s. 14-15).

3 Meryem, 19/7.

4 Tâhâ, 20/19-20.

İsa'dır. Mesih'tir"⁵ müjdesine benzemektedir. O halde gerek bu, gerekse bunun dışında Hz. İsa'nın Tanrı Kelamı ve dolayısıyla da tanrı olduğu yönündeki iddialar bâtıldır (s. 5b). Hıristiyanların Hz. İsa'yı tanrılaştırmaları bir aşırılıktır ve Kur'ân bu noktada onları uyarmaktadır: "Ey ehl-i kitap! Dininizde aşırı gitmeyin ve Allah hakkında, gerçekten başkasını söylemeyin. Meryem oğlu İsa Mesih, ancak Allah'ın resûlüdür, (o) Allah'ın, Meryem'e ulaştırdığı 'kün (ol)' kelimesi(nin eseri)dir, O'ndan bir ruhtur"⁶.

Yuhanna İncili'nde Hz. İsa ile yahudiler arasında geçen bir konuşmadan bahsedilir: Çardak Bayramı'nın ortasında İsa Mesih tapınakta vaaz veriyordu. Yahudiler onun söylediklerini şaşırılmışlar ve "Hiçbir şey okumadığı halde bu şeyleri nasıl biliyor?" diye hayret etmişlerdir. Bunun üzerine Hz. İsa, "Benim öğretim benim değil, beni gönderenindir" şeklinde karşılık vermiştir⁷. Risale müellifine göre, bu rivayette İsa Mesih'in yahudilere verdiği cevap, kendisinin tanrı olmadığını açıkça göstermektedir. Bu cevabıyla o, Allah'ın azametini yüceltmiş ve kendi zâtının mevkice düşüklüğünü ifade etmiştir (s. 8b). Nitekim Kur'ân-ı Kerim'de "Allah'ın kendisine kitap, hüküm ve nübüvvet verdiği hiçbir insanın kalkıp da halka: "Allah'ın yanı sıra bana da kul olun." deme yetkisi yoktur"⁸ buyrulur bu husus açıklanmaktadır. İsa Mesih'in yahudilere verdiği cevap, insanlar arasında da söylenegelen bir sözdür. Kişi bir emrin önemini vurgulamak istediğinde, "bu benim değil, başkasının (emîrin) emridir" der ve böylece kendisinin mevkice düşüklüğünü ve başkasının üstünlüğünü dile getirmiş olur (s. 9a).

İskender b. Ahmed daha sonra Matta İncili'nin dördüncü bölümünde olduğunu söylediği meşhur ikinci meselini aktarır. Bu mesel Yeni Ahit'te şöyle geçmektedir:

"Ekincinin biri tohum ekmeye çıktı. Ektiği tohumlardan kimi yol kenarına düştü, ayak altında çiğnenip gökteki kuşlara yem oldu. Kimi kayalık yere düştü, filizlenince susuzluktan kuruyup gitti. Kimi, dikenler arasına düştü. Filizlerle birlikte büyüyen dikenler filizleri boğdu. Kimi ise iyi toprağa düştü,

5 Âl-i İmrân, 3/45.

6 en-Nisâ, 4/171.

7 Risâlede dördüncü bölümde olduğunu söylenen bu rivayet, Yuhanna 7:14-16'de bulunmaktadır. Eserin başka bir nüshasına ulaşamadığımız için, bu yanlışlığın, yazara mı yoksa müstensih'e mi ait olduğu tespit edilememiştir.

8 Âl-i İmrân, 3/79.

büyüyünce yüz kat ürün verdi". Bunları söyledikten sonra, "İşitecek kulağı olan işitsin!" diye seslendi. İsa, bu benzetmenin anlamını kendisinden soran öğrencilerine şöyle cevap verdi: Tohum Tanrı'nın sözüdür. Yol kenarındakiler sözü işiten kişilerdir. Ama sonra İblis gelir, inanıp kurtulmasınlar diye sözü yüreklerinden alır götürür. Kayalık yere düşenler, işittikleri sözü sevinçle kabul eden, ama kök salamadıkları için ancak bir süre inanan kişilerdir. Böyleleri denedikleri zaman imandan dönerler. Dikenler arasına düşenler, sözü işiten ama zamanla yaşamın kaygıları, zenginlikleri ve zevkleri içinde boğulan, dolayısıyla olgun ürün vermeyenlerdir. İyi toprağa düşenler ise, sözü işitince onu iyi ve sağlam bir yürekte saklayanlardır. Bunlar sabırla dayanarak ürün verirler"⁹.

Risale müellifine göre bu rivayet Tanrı Kelamı'nın ulûhiyetini çürüten, Tanrı Kelamı sıfatının İsa Mesih'e münhasır olmadığını, başkalarına da bu sıfatın verilebileceğini kanıtlayan bir delildir (s. 11b). Nitekim Kur'ân-ı Kerim'de "O, kullarından dilediğine emrinden ruhu indirir"¹⁰ buyrulmaktadır. O halde Tanrı Kelamı, Allah'ın zâtı değildir; zira kelâm konuşandan başka bir şeydir. Yukarıdaki rivayette kelam tohumu, konuşan da ikinciye benzetilmiştir. Bu durumda, Tanrı Kelâmı olduğu gerekçesiyle İsa Mesih'in ulûhiyeti iddia edilirse, hakkında Tanrı Kelâmı sıfatını kullanmanın uygun olacağı her şeyin de tanrı olması; dolayısıyla da tanrıların pek çok sayıda olması gerekir. Sonuç olarak, ne İsa Mesih tanrıdır ne de pek çok tanrı vardır (s. 12a). Bu durum Kur'ân-ı Kerim'de "Eğer yerde ve gökte Allah'tan başka tanrılar bulunsaydı, yer ve gök, (bunların nizamı) kesinlikle bozulup gitmişti"¹¹ şeklinde ifade edilmektedir.

Yuhanna İncili'nde İsa'nın, "Beni seviyorsanız, buyruklarımı yerine getirin. Ben de Baba'dan dileyeceğim. O sonsuza dek sizinle birlikte olsun diye size başka bir Paraklit, Gerçeğin Ruhu'nu verecek"¹² dediği ifade edilmektedir. Müellifimize göre bu alıntıda geçen "Baba" kelimesinin, fiziksel anlamda babaya değil, hidayete erdiren (mehdi) ve terbiye eden (mürebbi) anlamında kullanıldığı anlaşılmaktadır; zira "eb" (baba) kelimesi mutlak olarak kullanıldığında mehdi ve mürebbi anlamındadır ve bütün mahlûkata

9 Burada bir yanlışlık yapılmış olmalıdır. Anlatılan hikâye Matta'nın değil, Markos'un dördüncü bölümündedir. Yazarın verdiği çeviri ise ayrıntılar dikkate alındığında Luka'nın anlatımına daha çok uymaktadır. Luka 8:4-15; Markos 4:2-20; Matta 13:3-23.

10 el-Mü'min, 40/15.

11 el-Enbiyâ, 21/22.

12 Yuhanna 14:15-17.

izafe edilebilir. Eğer mahlûkâtın bir ferdi olan İsa, tanrı olsaydı, o zaman bütün diğer fertlerin de tanrı olması gerekirdi. O halde hıristiyanların iddialarındaki şart da (“İsa ilahtır”), bu şartın zorunlu sonucu da (“bütün fertlerin ilahtır”) bâtıldır (s. 13a-b). Risâlede, onların iddialarına karşı Kur’ân-ı Kerim’in şu âyeti hatırlatılmaktadır: “Allah’ın yanında hahamlarını ve ruhbanlarını da rabler edindiler. Meryem’in oğlu Mesih’i de öyle. Oysa kendilerine, tek olan Allah’tan başkasına kulluk etmemeleri emredilmişti. O tek Allah’tan başka ilâh yoktur. Onların ortak koştuklarından arınmıştır O”¹³.

İncil’deki bu rivayet aynı zamanda İsa Mesih’in kadîm değil, hâdis olduğuna da delildir. Çünkü bir şey isteyen varlık, zorunlu olarak hâdis ve mümkündür; hâdis ve mümkün olan da kadîm olamaz (s. 14a). “Size başka bir Paraklit verecek” cümlesinde Paraklit kelimesine “Gerçeğin Ruhı” şeklinde bir sıfat eklenmiştir. Risale müellifine göre bu, verilebilecek sıfatların en üstünüdür; dolayısıyla “Ahmed” ismine karşılık geldiği düşünülebilir (s. 14b). Nitekim Kur’ân-ı Kerim’de, İsa Mesih’in kendisinden sonra gelecek ve ismi Ahmed olacak bir peygamberi müjdelediği açıklanmaktadır: “Hatırla ki, Meryem oğlu İsa: Ey İsrailoğulları! Ben size Allah’ın elçisiyim, benden önce gelen Tevrat’ı doğrulayıcı ve benden sonra gelecek Ahmed adında bir peygamberi de müjdeleyici olarak geldim, demişti”¹⁴. Müellifimiz, İsa’nın “başka bir Paraklit” şeklindeki kaydını ise, Paraklit’in İsa Mesih olduğunu söyleyen kâfirlerin sözlerini geçersiz kıldığını düşünmektedir (s. 15a).

Yine aynı İncil’de İsa Mesih’in “Beni sevseydiniz, Baba’ya gideceğim için sevinirdiniz. Çünkü Baba benden üstündür”¹⁵ dediği nakledilmektedir. Bu rivayet, İsa Mesih’in Allah’tan mevkice daha küçük ve daha aşağı olduğunu açıklamaktadır. Eğer daha aşağıda olan İsa Mesih’in tanrılık mevkiine daha sonra yükseltildiği söylenirse, o zaman biri daha büyük, diğeri daha küçük iki ilahın bulunması gerekir. Halbuki bu husus Kur’ân-ı Kerim’de kesin bir şekilde yasaklanmıştır: “Allah buyurdu ki: İki tanrı edinmeyin! O ancak bir Tanrı’dır”¹⁶.

13 et-Tevbe, 9/31.

14 es-Saff, 61/6.

15 Yuhanna 14:28.

16 en-Nahl, 16/51.

İsa'nın bu cümlesi de onun Allah'ın kulu olduğunu ifade etmektedir. Çünkü İsa, Allah'tan daha küçük olduğuna ve Allah olmadığına göre, tıpkı diğer mahlûkâtın Allah'ın kulu olması gibi, o da ancak Allah'ın bir kulu olmalıdır. Kur'ân-ı Kerim bu hususta "Ne Mesih ve ne de Allah'a yakın melekler, Allah'ın kulu olmaktan geri dururlar" buyurmaktadır¹⁷.

Yine aynı İncil'de İsa Mesih havarilerine "Baba'nın benim adımla göndereceği Paraklit, Kutsal Ruh, size her şeyi öğretecek, bütün söylediklerimi size hatırlatacak"¹⁸ demektedir. Paraklit kelimesi, gizli şeyleri ortaya çıkaran anlamına gelmektedir. İsa bu kelimeyi "Kutsal Ruh" ile, yani sıfatların en yücesiyle nitelendirmektedir. O halde bu tamlama (Kutsal Ruh Paraklit) "Ahmed" anlamına karşılık geliyor olmalıdır. Ayrıca İsa "benim adımla" diye bir kayıt koymaktadır. Dolayısıyla onun cümlesini "Muhammed Allah'ın Resulü'dür" şeklinde anlamak mümkündür (s. 16b-17a). Nitekim Kur'ân-ı Kerim'de de, "Bütün dinlerden üstün kılmak üzere, Peygamberini hidayet ve hak din ile gönderen O'dur. Şahit olarak Allah yeter. Muhammed Allah'ın elçisidir"¹⁹ buyrulmaktadır.

İsa'nın İncil'de geçen cümlelerinden biri de şudur: "Ben gerçek asmayım ve Babam bağcıdır. Bende meyve vermeyen her çubuğu kesip atar, meyve veren her çubuğu ise daha çok meyve versin diye budayıp temizler"²⁰. İsa'nın bu mesel ile anlatmak istediği, kendisini yaratanını ve yetiştireni izhar etmektir. İsa Mesih, yaratılmıştır ve her yaratılan da hâdistir, muhtaçtır. Her hâdis ve muhtaç olan ise kadîm ve bizâtihi vâcibü'l-vücûd olamaz. Dolayısıyla İsa Mesih'in tanrılığı iddia edilemez (s. 17b-18a).

Yine İncil'de İsa'dan rivayetle "benim Babam'ın ve sizin Babanız'ın, benim Tanrım'ın ve sizin Tanrınız'ın"²¹ şeklinde bir ifade yer almaktadır. Burada İsa, "Baba" kelimesi ile hidayete erdiren ve terbiye eden ifade etmek istemiştir. Eğer maksadı fiziksel babaya işaret etmek olsaydı, "sizin babanız" demezdi (s. 18b). Buna benzer bir ifade Kur'ân-ı Kerim'de şöyle yer almaktadır: "Andolsun ki 'Allah, kesinlikle Meryem oğlu Mesih'tir' diyenler kâfir

17 en-Nisâ, 4/172.

18 Yuhanna 14:26.

19 el-Fetih, 48/28-29.

20 Yuhanna 15:1-2.

21 Yuhanna 20:17.

olmuşlardır. Halbuki Mesih 'Ey İsrailoğulları! Rabbim ve Rabbiniz olan Allah'a kulluk ediniz. Biliniz ki kim Allah'a ortak koşarsa muhakkak Allah ona cenneti haram kılar; artık onun yeri ateştir ve zalimler için yardımcıları yoktur' demişti"²². "Babam" sözüne bakarak İsa Mesih'in tanrı olduğu iddia edilirse, "Babanız" sözüne dayanılarak Havarilerin de Allah'ın oğlu ve tanrı olmaları gerekir. Buradan hem İsa Mesih'in hem de Havariler'in tanrı olmadığı sonucu çıkarılabilir (s. 19a) ve bu, Kur'ân-ı Kerim'in "Allah'ın bir evlât edinmesi, olur şey değildir. O, bundan münezzehtir. Bir işe hükmettiği zaman, ona sadece "Ol!" der ve hemen olur"²³ âyetiyle de teyit edilebilir.

İncil'den yukarıda yapılan alıntı aynı zamanda İsa'nın kulluğuna da işaret etmektedir; zira kimin tanrısı varsa, onun kul olduğu ortaya çıkar (s. 19b). Bu da Kur'ân-ı Kerim'in şu âyetiyle örtüşmektedir: "Allah, benim de Rabbim, sizin de Rabbinizdir. Öyle ise O'na kulluk edin. İşte bu doğru yoldur"²⁴.

İncil'de İsa'nın şöyle söylediği rivayet edilmektedir: "Benim gidişim sizin yararınızdır. Gitmezsem, Paraklit size gelmez. Ama gidersem, O'nu size gönderirim. . . O, yani Gerçeğin Ruhu gelince, sizi tüm gerçeğe yöneltecek. Çünkü kendiliğinden konuşmayacak, yalnız duyduklarını söyleyecek ve gelecekte olacakları size bildirecek. O beni yüceltecek"²⁵.

Müellifimize göre bu rivayette, İsa havarilere ve hıristiyanlara Allah'ın Resulü Hz. Muhammed'in gelişini müjdelemekte ve Hz. Muhammed'i kendisinden üstün görmektedir (s. 20b). Yine bu alıntıda Hz. İsa, âdeta şöyle demektedir: Benden tam anlamıyla yararlanmadığınız için benim gitmem ve benden daha üstün ve faydası daha çok olanın gelmesi gerekir (s. 21a). Bunu Kur'ân-ı Kerim'in şu âyetiyle desteklemek mümkündür: "Ey Peygamber! Biz seni hakikaten bir şahit, bir müjdeleyici ve bir uyarıcı olarak gönderdik. Allah'ın izniyle, bir davetçi ve nûr saçan bir kandil olarak (gönderdik). Allah'tan büyük bir lütfa ereceklerini müminlere müjdele"²⁶.

Hz. İsa, yukarıdaki cümlesinde havarilere ve hıristiyanlara Hz. Muhammed'e inanmalarını, onu tasdik etmelerini ve Kur'ân'a inanmalarını şöyle

22 el-Mâide, 5/72.

23 Meryem, 19/35.

24 Âl-i İmrân, 3/51.

25 Yuhanna 16:7, 13-14.

26 el-Ahzâb, 33/45-47.

tavsiye etmektedir: “O Gerçeğin Ruhu’dur. Kendiliğinden konuşmayacak; yalnız duyduklarını söyleyecek”. Müellifimize göre burada kastedilen, Paraklit’in Allah’tan duyduğu Kur’ân’dır (s. 22a). Benzer bir anlatım Kur’ân-ı Kerim’de şöyle yer almaktadır: “Ne de kendi kişisel arzusundan konuşmaktadır. O (Kur’ân) ancak ve ancak bildirilen bir vahiydir”²⁷.

Risale müellifinin İncil’den yaptığı diğer bir alıntı, İsa Mesih’in çarmıh anında söylediği rivayet edilen meşhur “Tanrım, Tanrım! Beni neden terk ettin?”²⁸ cümlesidir. İskender b. Ahmed, bu cümlenin, açık bir şekilde İsa Mesih’in aczini ve kulluğunu açıkladığı kanaatindedir (s. 22b). Yahudiler İsa’yı öldürmek istediklerinde, İsa korkup ağlamış ve yüksek sesle yalvararak Rabbine nida etmiştir (s. 23b). Bunu Kur’ân’ın şu âyetiyle teyit etmek mümkündür: “Şüphesiz ‘Allah, Meryem oğlu Mesih’tir’ diyenler kâfir olmuşlardır. De ki: Öyleyse Allah, Meryem oğlu Mesih’i, anasını ve yeryüzündekilerin hepsini imha etmek isterse, Allah’a kim bir şey yapabilecektir?”²⁹. Öte yandan İsa’nın kulluğu ve aczi de Kur’ân da açıkça ifade edilmektedir: “O şöyle dedi: Ben, Allah’ın kuluyum. O, bana Kitab’ı verdi ve beni peygamber yaptı”³⁰. İskender b. Ahmed’in bu noktada çarmıh olayını reddetmemesi ilgi çekici bir tutumdur. Müslümanların hıristiyanlara karşı yazdığı reddiyelerin önemli konularından biri olan çarmıh hadisesini, pek çok müslüman reddiye yazarı reddetmiş ve bu tavırlarını Kur’ân-ı Kerim’in “Ve ‘Allah elçisi Meryem oğlu İsa’yı öldürdük’ demeleri yüzünden (onları lânetledik). Halbuki onu ne öldürdüler, ne de astılar; fakat (öldürdükleri) onlara İsa gibi gösterildi”³¹ şeklindeki âyetine dayandırmışlardır.

Risale müellifi bu aşamada felsefî değerlendirmelere yer vermektedir. Her muhtaç olan hâdistir ve her hâdis olan ise kadîm ve ilâh olamaz; mahlûktur ve yaratıcının kulusudur. Buna karşın, Allah Teâla kadîm ve vâcibu’l-vücûddur. Dolayısıyla İsa tanrı değil, diğer mahlûkâttan biridir (s. 24a). Yazarımız bunu Kur’ân’ın şu âyetiyle desteklemektedir: “Allah nezdinde İsa’nın durumu, Âdem’in durumu gibidir. Allah onu topraktan yarattı. Sonra ona ‘Ol!’ dedi ve oluverdi”³².

27 en-Necm, 53/3-4.

28 Matta 27:46; Markos 15:34.

29 el-Mâide, 5/17.

30 Meryem, 19/30.

31 en-Nisâ, 4/157.

32 Âl-i İmrân, 3/59.

Yazarımıza göre, bunun gibi pek çok delil bulunsa da, İsa'nın ulûhiyetini çürütülmesi, onun bir kul olduğunu ispat edilmesi, Hz. Muhammed'in geleceğinin ve O'nun Allah'ın peygamberi olduğunun kanıtlanması konusunda bu kadarı yeterlidir (s. 25a).

İskender b. Ahmed, İnciller'de Hz. İsa'nın sözlerinin dışında Tanrı'dan gelmeyen, bilakis Havarilerden nakledilen ve İsa'ya izafe edilen birtakım mucize, menakıp ve hikâyelerin de bulunduğunu iddia etmektedir. Bu kısımların üslubu Kur'ân-ı Kerim'e benzemez; zira Kur'ân'ı okuyanlar, ondaki belâgati ve fesahati görenler, onun Allah kelâmı olduğunu anlar. Onun bir benzerinin yazılması mümkün değildir³³.

Risale müellifinin bu bağlamda değerlendirdiği rivayetlerden biri şudur: "Bir havra yöneticisi gelip O'nun önünde yere kapanarak, 'Kızım az önce öldü. Ama sen gelip elini onun üzerine koyarsan, dirilecek' dedi. İsa kalkıp öğrencileriyle birlikte adamın ardından gitti. Tam o sırada, on iki yıldır kanaması olan bir kadın İsa'nın arkasından yetişip giysisinin eteğine dokundu. İçinden, 'Giysisine bir dokunsam kurtulurum' diyordu. İsa arkasına dönüp onu görünce, 'Cesur ol, kızım! İmanın seni kurtardı' dedi. Ve kadın o anda iyileşti. İsa, yöneticinin evine varıp kaval çalanlarla gürültülü kalabalığı görünce, 'Çekilin!' dedi, 'Kız ölmedi, uyuyor'. Onlar ise kendisiyle alay ettiler. Kalabalık dışarı çıkarılınca İsa içeri girip kızın elini tuttu, kız ayağa kalktı. Bu haber bütün bölgeye yayıldı"³⁴.

Sonuç

Osmanlı dönemi Hıristiyanlık karşıtı reddiyelerinden biri olan er-Redd ale'n-nasârâ adlı eserde göze çarpan en önemli husus, kendinden önceki pek çok reddiyeden farklı olarak, kullandığı İncil cümlelerinin Grekçesini (Arap harfleriyle) yazarak vermesidir. Buradan yazarın Grekçe bildiği sonucu çıkarılabilir. Ancak Grekçe olarak alıntı yaptığı İncil cümlelerindeki bazı kelimelerin altlarında Farsça karşılıklarının yazılmış olması nedeniyle, yazarın Grekçe bildiği yargısına kesinlik kazandırmak mümkün olmamaktadır. Acaba yazar Grekçe biliyordu da, bu Farsça karşılıkları okuyucu için mi ekledi? Yoksa Grekçe bilen birinden yardım mı aldı? Üçüncü bir ihtimal olarak

33 el-İsrâ, 17/88.

34 Matta 9:18-26.

bu Farsça karşılıkları müstensih ilave etmiş olabilir mi? Yazarın hayatı hakkında bilgi sahibi olamadığımız için bu sorular cevapsız kalmaktadır.

İskender b. Ahmed'in reddiyesinde dikkat çeken diğer bir husus, İncil cümlelerini Hıristiyan inançlarını çürütmek için kullanmasıdır. Ona göre, Hıristiyanların, İsa'nın ulûhiyetini kanıtladığını düşündükleri İncil cümleleri aslında bu amacı gerçekleştirmekten uzaktır. Üstelik İsa'nın tanrı değil, insan olduğunu gösteren pek çok İncil cümlesi bulunmaktadır ve bu cümleler Kur'ân öğretileriyle de uyusmaktadır. Risâle müellifinin bu yaklaşımından hareketle, onun İncil metninin tamamının tahrif edildiğini düşünmediği sonucu çıkarılabilir. Hıristiyanlar bazı İncil cümlelerini de yanlış yorumlayarak yorum tahrifi yapmışlardır. Bununla birlikte, yazarımız, risâlesinin son kısmında, İsa'nın ölüyü diriltmesi ile ilgili İncil rivayetine şüphe ile yaklaşmaktadır. O halde, İskender b. Ahmed'in İncil'de bazı kısımların tahrif edildiğini ima ettiği düşünülebilir.

İncil cümlelerini Hıristiyanların belli başlı doktrinlerini çürütmek için kullanan tek reddiye yazarı İskender b. Ahmed değildir; ondan asırlar önce el-Gazzâlî de *er-Reddü'l-Cemîl li ulûhiyyeti İsa bi Sarîhi İncil* adlı eserinde aynı yöntemi uygulamıştır. İskender b. Ahmed ve el-Gazzâlî'nin reddiyeleri arasındaki benzerlik bundan ibaret değildir. Her iki reddiyede de İncil metinlerinin doğruluğu kabul edilmiş veya varsayılmış ve Hıristiyanların bu metinleri yanlış yorumladıkları iddia edilmiştir. Her iki reddiye de temel problem olarak İsa Mesih'in ulûhiyetini reddetme ve beşeriliğini ispat etme meselesini ele almıştır. Her iki reddiyede de Hıristiyan karşıtı İslâmî polemik'in ana konularından olan çarmıh, İsa Mesih'in ölümü ve dirilmesi, aslî günah ve kefaretiler gibi konulara değinilmemiştir. el-Gazzâlî farklı olarak İsa Mesih'in mucizelerini ele almış; ancak bunların İsa'nın ulûhiyetini ispata yetmeyeceği sonucuna ulaşmıştır. Buna karşın İskender b. Ahmed, İsa Mesih'in mucizeleriyle ilgili bazı rivayetlere şüphe ile bakmıştır. İskender b. Ahmed, el-Gazzâlî'den farklı olarak, ele aldığı İncil cümlelerini Kur'ân cümleleriyle de desteklemiştir.

Özellikle ilk dönemde yazılan reddiyelerde Kitab-ı Mukaddes'ten yapılan alıntılarda yanlışlıklar ve eksiklikler göze çarpmaktadır. İskender b. Ahmed'in risâlesinde önce Arap harfleriyle Grekçesi, ardından tercümesi verilen İncil cümlelerinin mevcut İncillerle neredeyse tam olarak paralellik göstermesi de bu risâlenin önemli bir özelliği olarak karşımıza çıkmaktadır.

سطح
٩

رسالة في ترجمه المختار
في رد الملة النصرانية
بالبحر في غير علم اللغات

٢٦١

رد الملة النصرانية

Osmaniyeye U. Kütüphanesi	
Kısmi	Lale İsmail
Yeni Kayıt No.	
Eski Kayıt No.	262

الطابق الذي خلق السموات والارض

ثم بدأ خلق الانسان من طين

جعل نسله من سلاله من صرايمون

فتبارك الله احسن الخالقين الحكيم

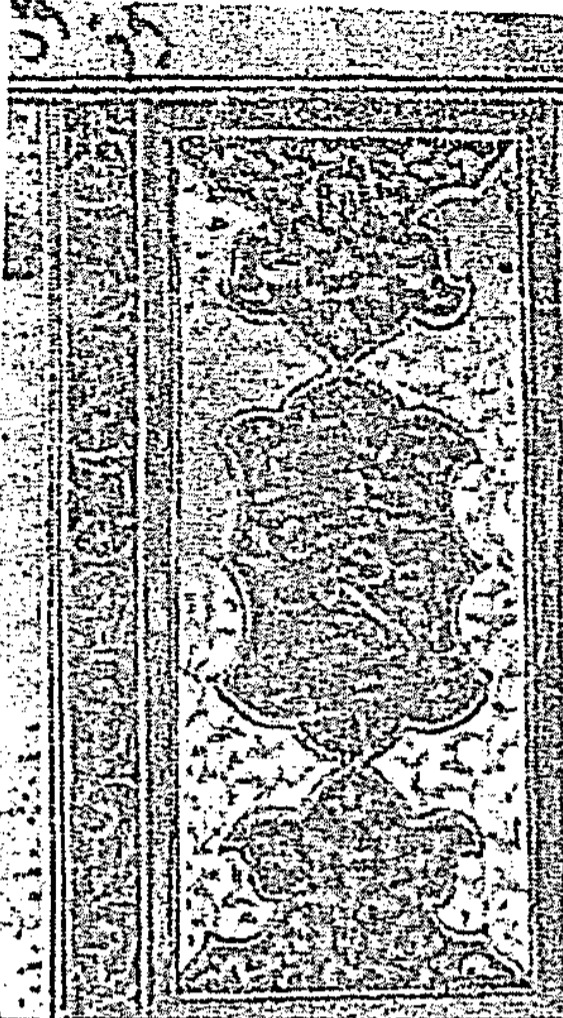
الذي نفخ فيه من روحه فحيه ثم يمته

بقره بخلق جده يدعيه الكرم الذي

قال وان لفت الجنة للفقير غير بعيد

الفهار الذي قال القيا في جهنم كل

كفار عنيد واصلوة على اشرف الخلق

الحمد لله الذي لم ير كمثلها شيء

وهو الشيع البصير الحاكم الذي

لا يشريك له وهو على كل شيء قدير

الواحد الذي لم يتخذ صاحبه ولا

لداً الصمد الذي لم يلد ولم يولد

يكونه كفواً احتد

3 اسكندر ابن احمد فيلسوف الازلي

بعون الله تبارك وتمسك بالانوار

بالانجيل وقال ان في الضحاح

في ابتداء الانجيل قوله يا تلاميذي

ايين اولو عيسى كقول عيسى ايين

عيسى ايين كقول عيسى ايين

اولو عيسى ايين كقول عيسى ايين

والكلام عند الله والكلام المأخوذ

الكفر هنا القول ويجعلون

سيدنا محمد القوي

المسكين الحق رسول رب العالمين

وعلى آله واصحابه وخلفائه جميعين

انا انزلنا كتاب الكفر القرآني

مصدق بين عليا حقيقة دينهم الباطلة

من كل الوجوه عقلا وفقلا بانها

حق على نعم فاسد مع ولا ينظرون

بجنا العقلية الصريحة ولا البراهين

النقلية اية اذ هذا العبد الفقير

المعظم والجليل والجليل والبديع 4

فهذه هي المعنى الثاني للايات

اي كثر في ابن اولي عيسى

بمعنى والكلام عظيم وعجيب وجليل

او بديع والكلمة يعطون ويعطون

كثروا في ابن اولي عيسى بالفتح

بمعنى والكلام آله وليس كذلك

لانه لو كان الكلام الها يلزم ان يكون

الهاء كشيء فالاولى باطل والمثلث

حجة ويقولون بل ان كان عيسى كلام الله

وهو كان الها لما كونه كلاما فلا تارة

كلاما وانما فيه ومبشرا به وانما كونه

الها فلما قال في الانجيل والكلام

آله وليس كذلك لان لفظ

شؤس في كثر في ابن اولي عيسى

في موضع الواو العاطفة و شؤس

يفتح الشاء بمعنى لفظة الله على

لسانهم و شؤس بكسر القاء في لغتهم